

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті охарактеризовано інноваційну діяльність як основу розвитку промислових підприємств в сучасних умовах господарювання. Наведена класифікація нововведень, у якій найбільш чітко виявлено розмежування їх функціонального призначення і характеру новизни.

The article described innovation as the basis for development of industrial enterprises in the contemporary economy. The classification of innovations, which is most clearly revealed separation of functional purpose and character of novelty.

Ключові слова: інновація, конкурентоспроможність, інноваційна діяльність, промислові підприємства.

Вступ. На сучасному етапі економіка України має свої, тільки їй характерні риси, до яких належать високий рівень дефіциту фінансових ресурсів; значний ступінь ризику економічної діяльності; перевищення підприємствами допустимих норм забруднення навколишнього середовища; високий ступінь зносу основних виробничих засобів. Забезпечення динамічного розвитку економіки України можливе лише на основі активізації інноваційної діяльності. Визначальними пріоритетами повинні стати опрацювання та реалізація державної політики, спрямованої на структурну перебудову промисловості та розвиток інноваційної моделі економічного зростання, утвердження України як високотехнологічної держави.

Дослідженню теоретичних та практичних питань проблеми управління інноваційною сферою, впровадженню нових розробок присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: В. Александрової, В. Гесця, П. Завліна, Е. Менсфілда, Р. Нельсона, Л. Федулової, Й. Шумпетера та ін. В їх працях досліджені питання розвитку сучасної теорії інноваційної діяльності, її видів та класифікації; умови здійснення; взаємозв'язку розвитку науки, техніки та інновацій.

Однак, недостатньо дослідженими залишається багато питань організаційного та економічного забезпечення інноваційної діяльності, формування стратегій інноваційного розвитку промислових підприємств.

Основний розділ. Єдиним виходом для забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств України на світовому ринку є стратегічна орієнтація вітчизняних підприємств на випуск нової продукції, розробку інноваційних послуг і пошук необхідних для цього інвестицій [1].

Для розуміння суті інновацій у забезпеченні розвитку промислових підприємств у трансформаційній економіці надзвичайно важливо вивчити й узагальнити світовий і вітчизняний досвід інноваційної діяльності.

Значний внесок для розвитку інновацій зробили такі видатні учені, як Рікардо Д., Сміт А., Вікселл К. [2]. Рікардо Д., досліджуючи розвиток економічних відносин у сільськогосподарському виробництві, вже на початку ХХ ст. класифікує нововведення і виділяє дві основні групи:

- землезберігаючі, які збільшують вихід продукції з даної площі шляхом якнайкращої сівозміни або шляхом кращого вибору добрив;

- зберігаючі працю і капітал, тобто ті, що покращують землеробське знаряддя та ін.

А. Сміт у своїх працях визначив залежність росту доходу від ступеня розподілу праці в суспільстві. Він відзначав, що розподіл праці охоплює все те, що сьогодні називають науково-технічним процесом.

Термін "інновація" в науковий оборот вперше ввів австрійський вчений Шумпетер Й. [3], зробивши при цьому класифікацію нововведень за кінцевим результатом: продуктиві, технологічні, сировинні, організаційні, збутові. Згідно з його теорією, інновація – це те нововведення, практичне використання якого призводить до нової виробничої функції.

Шумпетер Й. вперше поєднав поняття інновацій і підприємництва: "підприємець ініціює зміни та створює нові можливості", а типи інновацій включають:

- впровадження нових продуктів;
- впровадження нового процесу;
- вихід на новий ринок;
- виявлення нового джерела постачань сировини;
- створення нового типу організації.

За Зомбартом В., процес розповсюдження нововведень є основою капіталістичної економіки, а підприємець – носієм науково-технічного прогресу [4].

В економічній літературі, присвяченій питанням підприємництва, у поняття інновацій включають отримання принципово нових технологічних рішень, а також диверсифікацію асортименту продукції і послуг; удосконалення технологій, методів і способів роботи.

На думку Завліна П.Н. [5], інновація може виявлятися у зміні продуктів, що виготовляються, виробничих процесів, нових підходах у маркетингу і нових формах організації.

У всьому світі інноваційну діяльність вважають ключем до конкурентоспроможності окремих підприємств та економіки країни в цілому, оскільки вона дає можливість отримати конкурентну перевагу, утримати яку легше, ніж перевагу, засновану на ціні [6]. Конкурентоспроможність характеризує становище підприємств в ринковій ситуації. Вона знижується, коли погіршуються показники виробництва, якості продукції, і підприємства не в змозі випускати те, чого вимагають покупці. Цей попит задовольняють інші підприємства на ринку, які можуть конкурувати. Підвищення конкурентоспроможності підприємств, на думку самих підприємців, є одним із найактуальніших питань виживання, розвитку і росту бізнесу.

У вітчизняній науці питання інновацій вперше були розглянуті видатним ученим М.І. Туган-Барановським, який застосував відтворювальний підхід до аналізу нерівномірності процесу розвитку економіки під впливом науково-технічного прогресу. Він стверджував, що внутрішні властивості виробничої системи породжують циклічність її розвитку. Виробництво розширюється в роки підйому не тому, що в даний час зростає споживання, а, навпаки, споживання саме тому і зростає, тому що розширюється виробництво [7].

Набув поширення і ширший підхід до трактування інновацій. Наприклад, Л. Залтман під інновацією розуміє нову ідею, діяльність, які сприймаються як новаторські тим органом, який здійснює їх впровадження [7].

В іноземній економічній літературі у 80–90 рр. пріоритетним був розгляд інновації як форми змін продукту, виробничого процесу, ринкового сегменту. За іншим трактуванням, інновації розглядаються як цільові зміни у функціонуванні підприємства як системи [8].

У працях П. Друкера новаторство і підприємництво розглядаються в двох аспектах: як практична діяльність і як галузь знань. Інновація вивчається і як засіб збереження та утвердження даної організації, і як основа гарантії зайнятості та успіху менеджера [9]. Сьогодні економічна думка намагається ширше розглянути інноваційний процес. Наприклад, Н. Лапін дає наступне визначення інновації: "інновація визначається як комплексний процес створення, розповсюдження нового практичного засобу (нововведення) для нового або кращого задоволення вже відомої потреби людей" [10].

Сьогодні саме з інноваціями пов'язуються найбільші успіхи в підприємстві. Інноваційний менеджмент в Україні характеризується багатомірністю аспектів і оцінок інновацій. Головним напрямом розвитку інноваційного менеджменту є питання управління інноваціями. У наукових працях Чухно А.А. [11] в основі інновації лежать інформаційно-інтелектуальні технології і нові знання. На думку О.В. Ромашова [12], "інноваційна діяльність – це довільні або цілеспрямовані (найчастіше прогресивні) зміни, що відбуваються в організаційно-трудовій сфері або стосуються її побічно". За твердженням Гришанкова В.Г. [13], інноваційна діяльність через інновації створює наочні умови процесу праці, а через організацію і стратегію формує основні характеристики взаємодії людей, забезпечуючи адаптацію суспільства до змін зовнішнього середовища та створюючи умови для його зростання і розвитку. Інноваційна діяльність на виробництві виявляється у втіленні на підприємствах новацій високого технічного рівня і високої конкурентоспроможності [14].

Колектив авторів під керівництвом професора Завліна П.Н. запропонував розглядати зміст інноваційного менеджменту у трьох аспектах: як науку і мистецтво управління інноваціями; як вид діяльності та процес ухвалення управлінських рішень в інноваціях; як апарат управління інноваціями. Як наука і мистецтво управління інноваційний менеджмент базується на теоретичних положеннях загального менеджменту і на працях, присвячених проблемам управління НТП, розвитку науки і техніки, а також управлінню науковими дослідженнями і розробками. Як вид діяльності та процес ухвалення управлінських рішень інноваційний менеджмент – це сукупність процедур, які складають загальну технологічну схему управління інноваціями залежно від рівня інноваційної системи (національна економіка, галузь, регіон, інноваційне підприємство, окремий інноваційний проект або індивідуальна розробка) [5]. Як апарат управління інноваціями, інноваційний менеджмент, на думку Краюшкіна О.В., "передбачає структурне оформлення інноваційної сфери в систему управління інноваціями, яка володіє ієрархічною структурою і складається зі спеціалізованих органів управління різних рівнів, які виступають суб'єктами управління і наділені обмеженими повноваженнями в ухваленні та реалізації управлінських рішень і відповідальні за результати функціонування інноваційного підприємства" [15].

Отже, під "інноваційним менеджментом" розуміють сукупність визначених організаційно-економічних методів і форм управління всіма стадіями та видами інноваційних процесів на рівні не тільки первинних (фірм, компаній, корпорацій), але й інших ланок економіки: галузей, територій, народного господарства в цілому [16]. Кінцевим результатом будь-якого інноваційного процесу є новизна, а її конкретне введення в економічну практику визначається як нововведення [17].

У працях зарубіжних і вітчизняних учених використовуються різні підходи до класифікації нововведень. Найбільш чітко розмежування функціонального призначення і характеру новизни нововведень у промисловості можна представити у наведеному нижче класифікації:

- організаційні (нові методи і форми організації всіх видів діяльності підприємств і їх добровільних об'єднань – асоціацій, концернів, корпорацій і т. д.);

- технічні (нові продукти, технології, енергія, конструкційні матеріали, устаткування);
- економічні (методи господарського управління наукою і виробництвом шляхом реалізації функцій прогнозування і планування, фінансування, ціноутворення, мотивування та оплати праці, оцінки результатів діяльності);
- юридичні (нові і змінені закони та різноманітні нормативно-правові документи, які регулюють всі види діяльності підприємств, певних груп або окремих фізичних осіб);
- соціальні (різні форми активізації людського чинника, включаючи професійну підготовку і постійне підвищення кваліфікації персоналу, стимулювання його творчої діяльності, створення комфортних умов життя) [18].

Всім виділеним видам нововведень, згідно з даною класифікацією, властиві як прямі, так і зворотні зв'язки. Інновація є процесом розробки, освоєння, експлуатації і використання виробничо-економічного та соціально-організаційного потенціалу підприємств, який лежить в основі новації.

Стратегічне управління інноваціями є складовою частиною інноваційного менеджменту і вирішує питання реалізації інноваційних проєктів, розрахованих на якісний стрибок у підприємстві, виробництві та соціальному середовищі підприємств. За своєю суттю будь-які стратегічні наміри, здійснювані підприємствами, мають інноваційний характер, оскільки вони так чи інакше засновані на нововведеннях у його економічному, виробничому або збутовому потенціалах.

Стратегія нововведень (інноваційна політика) направлена на впровадження нових технологій і видів продукції (послуг). Вона передбачає вибір певних об'єктів досліджень, за допомогою яких підприємства прагнуть сприяти, в першу чергу, систематичним пошукам нових технологічних можливостей. У цьому значенні стратегічне управління інноваціями орієнтується на досягнення майбутніх результатів безпосередньо через інноваційний процес (стадія досліджень, введення інновацій у виробниче використання, введення нового продукту в ринкове середовище) [19].

Стратегічне управління інноваціями стосується як концептуально-підприємницьких, так і організаційно-процедурних аспектів стратегічного розвитку підприємств та реалізує свою функцію через підсистеми загального і функціонального менеджменту. Стратегія передбачає розробку обґрунтованих заходів і планів (програм, проєктів) досягнення намічених цілей, в яких повинні бути враховані науково-технічний і виробничий потенціали підприємств та його збутові можливості [20]. Інноваційна стратегія визначає мету інноваційної діяльності, засоби її досягнення і джерела цих засобів. Підприємства, які обрали дану стратегію, прагнуть досягти конкурентної переваги шляхом здійснення радикальних інновацій у різних ринкових умовах. Діяльність зі створення і впровадження інновацій характеризується, з одного боку, високим рівнем ризику, з іншого — високим рівнем прибутковості, що іноді у декілька разів перевищує середню прибутковість інвестицій [21].

Висновки. Інноваційна діяльність є ключовою у забезпеченні конкурентоспроможності окремих промислових підприємств та економіки країни в цілому. Вона дає можливість отримати конкурентну перевагу. Інноваційна діяльність в Україні повинна стати пріоритетною сферою перспективного розвитку, оскільки нею може бути забезпечене зміцнення грошової системи і забезпечення населення робочими місцями. Фінансово-економічне регулювання інноваційної діяльності підприємств повинне здійснюватися через активну інвестиційну та інноваційну політику, кредитування, ефективну податкову і цінову політику.

Література

1. Федулова А. Развитие национальной инновационной системы Украины / А. Федулова, Н. Пашута // Экономика Украины. – 2005. – № 4. – С. 35–47.
2. Американские буржуазные теории управления. – М. : Мисль, 1976. – 423 с.
3. Шумпетер И.А. Теория экономического развития: исследования предпринимательской прибили, капитала, кредита и цикла конъюнктуры / И.А. Шумпетер. – М. : Прогресе, 1992. – 455 с.
4. Инновационный менеджмент : справ. пособие / [ред. П.Н. Завлин, А.К. Казанцев, Л.З. Миндела]. – М. : ЦИСН, 1998. – 568 с.
5. Завлин П.Н. Оценка эффективности инноваций / П.Н. Завлин, А.В. Васильев. – СПб. : Бизнес-Пресса, 1998. – 186 с.
6. Сербина Г.М. Роль посилення впливу держави на інноваційну діяльність України / Г.М. Сербина // Економіка та держава. – 2006. – № 2. – С. 20–23.
7. Блауг М. Экономическая мысль в ретроспективе / М. Блауг ; [пер. с англ.]. – М. : Дело Лтд, 1994. – 720 с.
8. Структури фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств / [В.Г. Федорченко, Я.М. Гортаржевська, Н.П. Карнарук, О.Е. Гармаш, Г.А. Шевчук, Д.Т. Карабаев] // Економіка та держава. – 2004. – № 9. – С. 2–5.
9. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: новаторство і підприємство / П. Друкер ; [пер. з англ.]. – К. : Україна, 1994. – 236 с.
10. Ломаченко Т.И. Классификационные концепции инновационного развития / Т.И. Ломаченко // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 73. – С. 37–40.

11. Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України / А.А. Чухно. – К. : Логос, 2003. – 341 с.
12. Ромашов О.В. Социология труда : [учеб. пособие] / О.В. Ромашов. – М: Гардарики, 1999. – 320.
13. Гришанков В.Г. Инновационная деятельность VS инноваций / В.Г. Гришанков // Культура народов Причерноморья. – 2004. – № 52. – С. 69–74.
14. Федулова Л.І. Управління інноваційним розвитком регіону / Л.І. Федулова // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 37–47.
15. Краюшкин О.В. Инноваций в экономике фирмы / О.В. Краюшкин. – М. : ДВ НАН, 1998. – 287 с.
16. Буднікевич І.М. Становлення регіонального ринку інновацій в Україні / І.М. Буднікевич. – Чернівці : Зелена Буковина, 2002. – 200 с.
17. Мартиненко В.І. Інвестиції в інновації: проблеми та шляхи їх розв'язання / В.І. Мартиненко // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2005. – № 3. – С. 227–236.
18. Водачек Л. Стратегия управления инновациями на предприятии / Л. Водачек, О. Водачкова. – М. : Экономика, 1989. – 167 с.
19. Василенко В.О. Стратегічне управління : [навч. посібник] / В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко. – К. : ЦУЛ, 2003. – 396 с.
20. Осовська Г.В. Стратегічний менеджмент : [навч. посібник] / Г.В. Осовська, О.Л. Іщук, І.В. Жалінська. – К. : Кондор, 2003. – 196 с.
21. Кравченко С.И. Основные направления повышения эффективности управления инновационной деятельностью на отечественных предприятиях / С.И. Кравченко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Сер. економіка. – 2004. – № 76. – С. 156–162.

Надійшла 09.12.2011; рецензент: д. т. н. Параска Г. Б.